

מתיקות החפץ חיים

שו"ת בעניינים אקטואליים

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע"

גליון מס' 36 | פרשת "בהר בחוקותי - במדבר" | תשפ"א

בס"ד

כלל ג' - איסור לשון הרע בין בפניו ובין שלא בפניו, ואפ' בדרך שחוק

סעיף ז'

ידע עוד כלל גדול ועקר בעניינים אלו, אם הוא רואה אדם, שדבר דבר או עשה מעשה, בין ממה שבין אדם למקום או ממה שבין אדם לחברו, ויש לשפט דברו ומעשהו לצד הטוב ולצד הזכות, אם האיש ההוא ירא אלהים, נתחייב לדון אותו לכף זכות, אפלו אם הדבר קרוב ונוטה אצל הדעת יותר לכף חובה. ואם הוא מן הבינונים, אשר יגהרו מן החטא ופעמים יפלו בו, אם הספק שקול, צריף להטות הספק ולהכריעו לכף זכות, כמו שאמרו רז"ל: הדין את חברו לכף זכות, המקום ידינהו לכף זכות, הוא נכנס בכלל מאמרו יתברך: "בצדק תשפט עמיתך". ואפלו אם הדבר נוטה יותר לכף חובה, נכון מאוד שיהיה הדבר אצלו כמו ספק ואל יכריעהו לכף חובה. ובמקום שהדבר נוטה לכף זכות, דבנדאי אסור על פי הדין לדנונו לכף חובה, והוא דן אותו לכף חובה, ובשביל זה הלך וגנהו, לבד שעבר בזה על "בצדק תשפט עמיתך", עוד עבר בזה על אסור ספור לשון הרע.

סעיף ח'

ואפלו במקום שהכף חוב מכריע יותר, דמצד הדין ליכא אסורא כל פה, אם יכריעהו לכף חובה, הינו לענין שייספם בעיני עצמו עליו, שעשה שלא כדיו, אבל אין למהר לילף ולבארו עבור זה אצל אחרים, אם לא שישלימו כל הפרטים המבארים למקום בכלל ד' וה' ובכלל י' כי יש הרבה דברים, שאפלו אם אין הדין עמו, גם כן אסור לבארו עבור זה, במבאר להמעין בכללים אלו.

הקדמה

בסעיפים אלו מדבר החפץ חיים לענין מצות עשה "בצדק תשפט עמיתך" (ויקרא פרק י"ט - פסוק טו) ואמרו רז"ל: מכאן יש לו לאדם ללמד זכות על חברו ולא ידון אותו לחובה. ולקמן נבאר את הטעם, והביאור במצוה זו. ויתחלק עניינו לארבע נושאים: א. ביחס לאדם צדיק. ב. ביחס לאדם בנוני. ג. ביחס לאדם רשע. ד. באדם שאין מכירו אם צדיק או רשע או בנוני, וכדלקמן.

המשך סעיף ו'

א. שמעון המתמיד של הישיבה - יצא לטיול בבין הזמנים, ונהנה בו כמו שכתוב

שאלה: ראובן הבחור ישיבה מספר: שהלך עם שמעון המתמיד של הישיבה לטיול בבין הזמנים - ונהנה עד מאוד באטרקציות, ובמסלולים טובים וגם יבשים. הלך אחד מהשומעים והבינו באופן שונה מהאמת ומכוונת המספר, וסיפר על שמעון המתמיד - שאל תחשבוהו למתמיד כל כך אלא אוהב הוא את החיים, אוהב הוא את הטיולים והאטרקציות, ונהנה בהם כמו שכתוב. האם יש כאן איסור לשון הרע כיון שבדיבורו סוף סוף גרם לנזק או לא. (שים לב: כאן מדובר בדבר שאין בו גנות, וגם מלכתחילה משער הוא שלא יבוא נזק ע"י דיבורו - ולכן יש לדקדק את לשון החפץ חיים שדיבר דווקא בדבר של גנות, וכנ"ל בגיליון הקודם)

תשובה: הרי זה מותר ואין בו משום לשון הרע, וכן אין צריך לחשוש מנזק (שלא יבוא) אם יבוא בעקבותיו.

ב. בליל שבת קודש - הטשולנט בישיבה עסיסי ביותר

שאלה: שמעון מספר בשבת חופשית, על מה שעושה בישיבתו בליל שבת עם כמה מחבריו, שלאחר הלימוד הולכים הם לחדר אוכל, ואוכלים טשולנט עסיסי ביותר ומיוחד במינו - וממש עונג שבת לכולם. הלך אחד מהשומעים, והבינו באופן שונה מהאמת ומכוונת המספר - ועשה 'מעשה רב' בעצמו או שסיפר שמותר לקחת בליל שבת טשולנט מהחדר אוכל, אשר שייך לכלל הבחורים בשביל יום שבת בבוקר - על סמך דיבורו של חברו שמעון, ולא ידע ששמעון מתכוון לטשולנט של הישיבה עצמה שהכינה לצורך ליל שבת. [שבדרך כלל עושים כן עם עופות, ובשביל יום שב"ק עושים כן עם בשר] האם יש כאן איסור לשון הרע, כיון שבדיבורו סוף סוף גרם לנזק או לא. (שים לב: כאן מדובר בדבר שאין בו גנות, וגם מלכתחילה משער הוא שלא יבוא נזק ע"י דיבורו - ולכן יש לדקדק את לשון החפץ חיים שדיבר דווקא בדבר של גנות, וכנ"ל בגיליון הקודם)

תשובה: הרי זה מותר ואין בו משום לשון הרע, וכן אין צריך לחשוש מנזק (שלא יבוא) אם יבוא בעקבותיו.

לו לדון את הגברא ולומר שודאי עשה תשובה - והיה זה מעידה חד פעמית. ואם מספר זאת לאחרים עובר הוא באיסור לשון הרע. (הביאור ע"פ אורחות חיים - אות מה)

ה. התפרץ אחד האברכים על חברו בבית הכנסת - למה אתה לא שם מסיכה גם על האף

שאלה: ראובן הגיע לבית הכנסת חניכי הישיבות, וראה שם את אחד האברכים שהוא תלמיד חכם וירא שמים, שהתפרץ וגער באחד המתפללים - שדיבר בבית הכנסת או שלא שם מסיכה גם על האף, [בזמן מגיפת הקורונה] או על החזן שקצת מיהר בתפילתו, או שהתחיל חזרת הש"ץ גם על פי ששה מתפללים שסיימו את תפילתם ולא חיכה ל-9 אנשים, או על הגבאי שלא נתן לו עליה לתורה, או מפטייר בשבת מברכין - ודבר זה מעשה עבירה, ובמיוחד לאחד שהוא ירא שמים. מה יש לו לראובן לחשוב באותו העת או לאחר זמן. (באר מים חיים - ס"ק ח', גמ' ברכות יט. "אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה" וכו')

תשובה: מבואר בגמ' שאף שרואה כאן מעשה לא טוב, יש לו לדון את הגברא ולומר שודאי עשה תשובה - והיה זה מעידה חד פעמית. ואם מספר זאת לאחרים עובר הוא באיסור לשון הרע. (הביאור ע"פ אורחות חיים - אות מה)

ו. מה האופן הזכות, שיש לו לאדם לומר על מה שרואה

שאלה: באר עד כמה יש לשים לב, ולדון לכף זכות. וכי אם לא מוצא באדם איזה זכות יש כאן במעשהו, יש לו לומר שיש כאן זכות ואף שאין מביין מה הוא, או לא ואין לו לומר. (שי"ם לב: למקורות שצריך לדון לזכות - כההיא דגמ' שבת קכז: עם כל המעשיות ששם התלמידים או הפועל ישבו ואמרו כל דבר מה הזכות שנראה להם במעשיו, והביא החפץ חיים מקור זה כאן - בס"ק ו' בסופו)

תשובה: יש אומרים - שצריך לדון לזכות ואף שאין לו הסבר, ולפרש למה פלוני עשה כך וכך אלא יאמר יש כאן זכות ולטובה נתכוון, ואף שאין אני יודע לפרשו. [והביא לזה ראייה מהירושלמי]

יש אומרים - שאין צריך לבאר מה אופן הזכות, אלא די לחשוב שלא ראה את כל הפרטים, או את ההשתלשלות העניינית ויתכן שיש כאן צדק. (חוט שני, בשמירת הלשון, פ"ב - ס"א)

יש אומרים - כהשיטה השנייה, אבל צריך לפרש בדעתו מה הזכות שיש כאן - שכיון שלא ראה את כל הפרטים, ממילא אולי כוונתו היתה כך וכך - כההיא המעשיות בגמ' שבת שאמרו כששאלם רבם, או הבעל הבית על כל דבר ודבר מה חשבו, ואיזה זכות היה כאן. [וכדלקמן באות ה'] וכן נראה מדברי החפץ חיים שהביא מקור זה להלכה (בסוף ס"ק י'). וכן הרי"ף הביא להלכה (בגמ' שבת) את כל המעשיות הללו.

ודע לך בני, שמצווה זו של "בצדק תשפוט עמיתך" זה יסוד ושורש לזהירות מאיסור לשון הרע ורכילות - כי הרי אם יבוא לאדם איזה מקרה ולא יפרשו וידונו לחובה, אלא לזכות, ממילא לא יבוא לדבר עליו רע, ולהעביר את הדברים הלאה - ונמצא: שנזהר מאיסור לשון הרע. ואם תשאל אם זה עד כדי כך, למה החפץ חיים כתב סעיפים אלו דווקא כאן - רק בסוף כלל ג', ולכאורה היה צריך להיות זאת בתחילת הספר - בכלל א'. יש לומר כיון שמכאן והלאה מכלל ד' ואילך מדבר החפץ חיים בהיתר לשון הרע על רשעים, וכיוצא בזה. לכך קודם מקדים לך עצור! קודם יש להתבונן, האם יש לדונו לזכות ואפילו רק חלקית, או לא - וזה עוד לפני שאתה פותח את הפה. (קונטרס מתורת הלשון - באות ג')

ג. אם לא דן לכף זכות - הרי זה משפיע על נפש האדם

שאלה: באר מה שורש, והטעם שבמצוה של "בצדק תשפוט עמיתך". והאם זה משפיע על נפש האדם.

תשובה: תמיד מונח לנו בראש, שהעניין בזה הוא בשביל הזולת לדונו לכף זכות, ויהיה אהבה ואחווה שלום ורעות. אבל דע לך שיש בזה דבר יותר עמוק, והוא: כי כשאדם רואה שנעשית עבירה הרי זה משפיע עליו, ומכאן ולהבא נעשית קלה בעיניו. וייעצו חז"ל: שידון לזכות ויועיל שלא ישפיע עליו - שעל ידי זה שמחליט שעשה כראוי, אינו מרגיש שנעשה עבירה, משא"כ בחוסר ידיעה - ישפיע עליו קרירות העבירה. (מהרי"ל דיסקין - סוף ח"א בפסקים, של"ה, בשער האותיות אות פ' - סימן ד')

וכעין זה אנו מוצאים בחזו"א שאמר: כשרואים חילול שבת קודש, וכגון: במכוניות שנוסעים בכביש, שיחשוב בדעתו שזה אותם אנשים - ורק נוסעים הלוך ושוב ולא שיש הרבה אנשים שמחללים שבת, ועל ידי זה תפחת עוצמת העבירה בעיניו. (הובא בחוט שני, שמירת הלשון פ"ב - סימן א')

ד. יצא למרפסת לעשן סיגריה - וראה את התלמיד חכם נעמד לצפות במשחק כדורגל

שאלה: ראובן בוזגלו ביתו סמוך ונראה למגרש כדורגל - אשר משחקים שם כמעט מידי יום משחקים גדולים, באחד מהלילות יצא למרפסת לעשן סיגריה, וראה מרחוק את אחד האברכים שהוא תלמיד חכם וירא שמים נעמד להסתכל במשחק למעלה מחצי שעה, ודבר זה לא מתאים לו לפי דרגתו הרוחנית, מה יש לו לראובן לחשוב באותה העת או לאחר זמן. (באר מים חיים - ס"ק ח', גמ' ברכות יט. "אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה" וכו')

תשובה: מבואר בגמ' שאף שרואה כאן מעשה לא טוב, יש

חדש!
ניתן לתרום להוצאת העלון דרך "נדרים פלוס" עבור: מתיקות החפץ חיים

בקרובי אקדש ועל פני כל העם אכבד (ויקרא פרק י' - פסוק ג')
פסוק זה נאמר על נדב ואביהוא שהיו שקולים כמשה ואהרן ומתו לפני ה' בהקריבם אש זרה אשר לא צוה ה' אותם. ואומר רש"י: כשהקדוש ברוך עושה דין בצדיקים, מתיירא ומתעלה ומתקלס, [שאו האנשים אומרים] אם כן באלו כל שכן ברשעים. וכן הוא אומר: "נורא אלוהים ממקדשיך" (תהלים פרק סח' - פסוק לו) אל תיקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך. (עד כאן לשונו) אף אנו: אם כך עלה לנו באסון מירדון שמתו [ארבעים והמשה אנשים] מסולתה ומשמנה של עם ישראל, במקום קדוש וביום קדוש, ועוד על ציון הרשבי"ב ביום שמחתנו, כל שכן אנו. והחי תן אל לבו להתחזק בעבודת ה', ולב יודע מרת נפשו במה צריך, ואפילו רק דבר קטן, ואפילו רק חד פעמי - גם זה חשוב בעיני ה' יתברך לאין ערוך.